

การวิเคราะห์หลักอรรถิภาวนิยมในพระพุทธศาสนา

AN ANALYSIS OF EXISTENTIALISM PRINCIPLES IN BUDDHISM

เอกบุญญาวรรณ พลอยพรรณนา¹,

สุวิน ทองปิ่น² และ จรัส ลีกา³,

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น^{1,2,3}

Ekboonyawan Ploypanna¹,

Suwin Thongpan² and Jaras Leeka³

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus, Thailand^{1,2,3}

Corresponding Author, E-mail: Mummynoyna@hotmail.co.th

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาหลักอรรถิภาวนิยมในพระพุทธศาสนา 2) ศึกษาทฤษฎีอรรถิภาวนิยม และ 3) วิเคราะห์หลักอรรถิภาวนิยมในพระพุทธศาสนาเป็นการวิจัยเชิงเอกสาร ศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก เอกสารวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาตามหลักอุปนัยวิธี ผลการวิจัยพบว่า

1. หลักอรรถิภาวนิยมในพระพุทธศาสนา พบว่า เสรีภาพ เป็นคำที่นำมาใช้เรียกผู้ไม่ยึดมั่นถือมั่นในชั้น 5 และเสรีภาพนี้ไม่ได้เกิดขึ้นมาพร้อมกับการเกิดของมนุษย์เพราะเสรีภาพนี้จะได้ด้วยการฝึกฝนอบรม ขัดเกลาตัวเองด้วยศีลธรรมอย่างเคร่งครัด จนจิตหลุดพ้นจากอวิชชา ตัณหา อุปาทาน จนจิตบรรลุลोकุตตรธรรม เพราะความไม่มีกิเลสครอบงำจิตใจ จึงได้ชื่อว่า จิตมีเสรีภาพที่แท้จริง และความเสรีภาพนี้รับรู้ได้ด้วยตนเองด้วยการปฏิบัติตามหลักคำสอนทางพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง

* ได้รับบทความ: 17 มีนาคม 2564; แก้ไขบทความ: 23 มิถุนายน 2564; ตอรับตีพิมพ์: 29 มิถุนายน 2564

2. ทฤษฎีอัตถิภาวนิยม พบว่า เสรีภาพเป็นสภาวะของจิตที่มีอิสระ สามารถทำการต่าง ๆ ได้ตามปรารถนา ไม่มีอุปสรรคใดๆ มาขัดขวางการกระทำของตน โดยถือว่า มนุษย์ถูกسابให้มีเสรีภาพ และเกิดมาพร้อมกับเสรีภาพ เสรีภาพจึงเป็นแก่นแท้ของชีวิตมนุษย์ เมื่อมนุษย์มีเสรีภาพ เขาจึงเลือกใช้เสรีภาพของเขาโดยไม่ให้ไปกระทบต่อเสรีภาพของคนอื่น

3. การวิเคราะห์หลักอัตถิภาวนิยมในพระพุทธศาสนา พบว่า การนำแนวคิดอัตถิภาวนิยม ที่มีอยู่ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนามาเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์ให้เข้าถึงเป้าหมายที่แท้จริงในระดับโลกียะคือการกระทำของตนให้ตั้งอยู่ในกุศลธรรม และระดับโลกุตระด้วยการละสังโยชนได้ ซึ่งมีขั้นตอนการเข้าถึงเสรีภาพคือ การรักษาศีล เจริญสมาธิจนได้ฌาน แล้วยกจิตขึ้นสู่วิปัสสนาด้วยการพิจารณาเห็นไตรลักษณ์ และละสังโยชนเครื่องผูกสัตว์ไว้ในสังสารวัฏ และการจะมีเสรีภาพมาก หรือน้อยขึ้นอยู่กับการละสังโยชนได้ ถ้าละได้ทั้ง 10 ข้อ ก็จะบรรลุนิพพานที่ถือเป็นเสรีภาพขั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนา

คำสำคัญ: อัตถิภาวนิยม; พระพุทธศาสนา

Abstract

The objectives of this research were: 1) to study the principles of existentialism in Buddhism; 2) to study the theories of existentialism in Buddhism; 3) to analyze the principles of existentialism in Buddhism. This study was conducted by means of the documentary research methodology through investigating the Tipitaka, academic documents and related research. The obtained data were interpreted by the descriptive analysis based on the inductive method.

The research results were as follows:

1) The principles of existentialism in Buddhism: the condition of the pleasant mind is pure and without defilement. The mind is impure due to the defilement leading to the lack of freedom. The freedom will occur due to the intensive practice leading to the elimination of ignorance, desire and attachment. This is truly called 'real freedom'.

2) The theories of existentialism in Buddhism: freedom is the condition of the free mind with the ability to perform any action without any obstacles. In this idea, human is cursed to have freedom and born with freedom. Freedom is the essence of human life. When human has freedom, he/she choose to use it without influence on freedom of the others.

3) The analysis of the principles of existentialism in Buddhism: the ideal of existentialism

can be seen in the Buddhist doctrine which is the process of human development towards the true goal in the mundane level referred to the self-action based on the wholesomeness; and for the supra-mundane level, it can be done by eradicating bondage. There are the stages to attain freedom as observing precepts and contemplation later on lifted up to the insight meditation by realizing the Threefold Characteristics and eliminating bondage bounding people in the cycle of existence. To have much or less freedom depends on the level of bondage elimination. Eradication of all ten

Keywords: Existentialism; Buddhism

บทนำ

ในสังคมโลกปัจจุบันมนุษย์ได้มุ่งแสวงหาความเสรีภาพของชีวิต ด้วยการตั้งคำถามว่า เสรีภาพคืออะไร เสรีภาพที่แท้จริงเป็นอย่างไร และมีวิธีการอะไรบ้างที่นำพาชีวิตให้เข้าถึงเสรีภาพ กับคำถามที่กล่าวมานี้มนุษย์จึงได้แสวงหา แต่การแสวงหานี้ดูเหมือนยิ่งห่างไกลจากความเป็นจริงเพราะยิ่งแสวงหาเสรีภาพมากเท่าใดเสรีภาพนั้นยิ่งหายไปจากมนุษย์ จากประเด็นนี้จึงมีนักปรัชญากลุ่มหนึ่งที่พบว่าการเข้าถึงเสรีภาพนั้นมนุษย์ต้องหันกลับเข้ามาหาความหมายในตัวเองด้วยการตระหนักรู้ภายใน เพราะว่า มนุษย์ได้สูญเสียความเป็นตัวตนไปกับสิ่งภายนอกซึ่งมิใช่ความเป็นจริงแท้ของชีวิต ดังนั้น มนุษย์จึงควรตระหนักรู้ และเลือกตัดสินใจในกระทำการอย่างอิสระด้วยตัวเองเพราะเสรีภาพที่แท้จริงที่มนุษย์แสวงหา คือ ผลรวมการกระทำของเขาเองที่มีเสรีภาพในการเลือกกระทำ และตัดสินใจได้ด้วยตัวเอง (พระมหากษัตริย์กนดาโก (เสริมจันทร์), 2562 : 3)

จากประเด็นที่กล่าวถึงเสรีภาพของมนุษย์ในเบื้องต้นนั้นทำให้พบว่า ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และการแข่งขันอย่างเสรีในด้านเศรษฐกิจไม่ได้ให้ความสงบสุขแก่มนุษย์ได้ทั้งในส่วนตัวและส่วนรวมเพราะยิ่งจะนำมนุษย์ไปสู่การดิ้นรนต่อสู้เพื่อการอยู่รอดในสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จนทำให้มนุษย์ขาดเสรีภาพในตัวเองและเมื่อตนเองขาดเสรีภาพก็ส่งผลให้สังคมขาดเสรีภาพไปด้วยปรัชญาอัตถิภาวนิยมได้นำเสนอแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับการดำรงอยู่ของมนุษย์ด้วยการกระตุ้นให้มนุษย์หันกลับเข้าสู่ตนเอง โดยการตระหนักรู้ว่าตัวเองเป็นอย่างไร นำไปสู่ความสามารถตอบปัญหาของตัวเองได้ว่าความจริงคืออะไร เมื่อรู้ความจริงนั้นแล้วจะวางตัวหรือวางท่าที่ต่อความจริงนั้นอย่างไร เมื่อมนุษย์รู้จักอัตถิภาวะของตัวเองอัตถิภาวะจะเป็นพื้นฐานของความรู้ว่าเขาจะดำเนินชีวิตไปอย่างไร ท่ามกลางสถานการณ์ที่เป็นอยู่ การกำหนดคุณค่า และเป้าหมายก็จะเหมาะสมกับความเป็นมนุษย์ผู้ที่รู้จักตัวเอง แทนที่จะเสาะแสวงหาแต่คุณค่าภายนอก ซึ่งนับแต่จะห่างไกลออกไปจากความเป็นจริงที่เป็นไปไม่ได้ (กิริติ บุญเจือ, 2522 : 9)

ปรัชญาอัตถิภาวนิยมจึงเป็นปรัชญาที่จะทำให้ชีวิตมนุษย์เป็นไปได้นานกว่าที่เป็นอยู่ เพราะการที่มนุษย์เข้าใจตัวเองว่ามีอยู่อย่างไรนั้นจะมีผลต่อการเลือก และตัดสินใจด้วยตนเอง ถือเป็นจริยธรรมเบื้องต้นสำหรับมนุษย์ ปรัชญาอัตถิภาวนิยมจึงให้ความสำคัญแก่การดำรงอยู่ของมนุษย์มาก่อนคุณค่าอื่นใด เป็นปรัชญาที่พรากอำนาจจากเทวมาไว้ในกำมือของมนุษย์ทำให้มนุษย์เป็นอิสระจากการกำหนดหรือถูกควบคุมจากอำนาจภายนอก มนุษย์จึงสามารถเลือกและตัดสินใจได้ด้วยตัวเอง และถือว่าอัตถิภาวนิยม เกิดขึ้นเนื่องมาแต่ความไม่พอใจต่อสภาพสังคมปัจจุบัน ที่มนุษย์ต้องสูญเสียตนเอง จนกระทั่งเป็นที่พึงของตนเองไม่ได้ สถาบันต่างๆ ในสังคม เช่น ระบบการเมือง ศาสนา จารีตประเพณี ตลอดจนความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ ต่างไม่ได้ให้ความหวังใดๆ แก่มนุษย์ มนุษย์จำต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านี้อย่างเป็นทาส ดำรงชีวิตอย่างไรศักดิ์ศรีของการเป็นมนุษย์ เหมือนสวะที่ลอยไปตามกระแสน้ำ อัตถิภาวนิยมได้เรียกร้องให้มนุษย์กอบกู้ศักดิ์ศรีความเป็นคนของตนเองคืน ด้วยการนำเสรีภาพที่มีอยู่โดยธรรมชาติของตนออกมาใช้ (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2551 : 36)

นักปรัชญาอัตถิภาวนิยมที่โดดเด่น คือ ฌอง-ปอล ซาทร์ (Jean Paul Sartre) ที่ได้เสนอว่าการแสดงความคิดเห็นและการใช้เสรีภาพถือว่าเป็นเรื่องที่สามารถกระทำได้อย่างมีอิสระและเป็นธรรมชาติของมนุษย์ ซาทร์ไม่เห็นด้วยกับหลักการที่มีความคิดหรือรูปแบบทางความคิดที่ตายตัวเพราะจะทำให้มนุษย์ขาดเสรีภาพ ซาทร์เชื่อว่า มนุษย์กับเสรีภาพเป็นของคู่กันไม่มีสิ่งใดสามารถแยกมนุษย์และเสรีภาพออกจากกันได้ตราบเท่าที่ยังมีมนุษย์อยู่บนโลกใบนี้หรือแม้แต่การกระทำที่แสดงออกว่ามนุษย์สูญเสียเสรีภาพ การเลือกที่ได้มาซึ่งการสูญเสียเสรีภาพก็คือการใช้เสรีภาพของมนุษย์เช่นเดียวกัน มนุษย์ทุกคนมีเสรีภาพในการเลือกกระทำ และเป็นการเลือกของตนเอง มนุษย์จึงต้องมีความรับผิดชอบทั้งต่อตนเองและสังคม เพราะการเลือกแต่ละครั้งคือการต้องยอมรับคุณค่าในสิ่งที่ตนเองได้เลือกแล้วด้วยเหตุนี้ซาทร์จึงให้ความสำคัญกับเสรีภาพของมนุษย์และตราบได้ที่มีมนุษย์ยังมีชีวิตอยู่ การมีเสรีภาพ และความรับผิดชอบจะอยู่คู่กันไปเสมอเพราะการมีเสรีภาพเป็นแก่นแท้หรือเป็นสาระสำคัญของมนุษย์ (น. ชญานุตม์, 2523 : 69-76)

ซึ่งจากแนวคิดดังกล่าวมานี้เมื่อนำมาเปรียบเทียบเสรีภาพตามคำสอนในพระพุทธศาสนาจะมีความคล้ายคลึงกันอยู่ 2 ประเด็น คือ 1) ความหมายของเสรีภาพ ที่ทั้งสองต่างมีทัศนะตรงกันคือ เสรีภาพหมายถึงความมีอิสระในการกระทำต่างๆ ตามความปรารถนาไม่มีอุปสรรคใดๆ มาขัดขวางในการกระทำของตนเอง พระพุทธศาสนาแม้ไม่ได้ใช้คำนี้โดยตรงกับบุคคลผู้ที่ปลงภาระ ผู้ไม่ยึดมั่นถือมั่น แต่ความหมายของการไม่ยึดมั่นถือมั่นก็คือมีเสรีภาพนั่นเอง และซาทร์ ก็ได้ให้ความหมายเสรีภาพไว้ว่า หมายถึงความเป็นอิสระไม่มีอะไรมาขวางกั้นและเป็นอุปสรรค เป็นความปลอดโปร่งจากปัจจัยภายนอก และ 2) ถ้าเสรีภาพหมายถึง ความมีอิสระ ความปลอดโปร่ง ความไม่มีอะไรมาขัดขวางมาแล้วนั้น เสรีภาพจึงเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญในทัศนะสำคัญของซาทร์ และคำสอนในพุทธศาสนา เพราะซาทร์ ถือว่ามนุษย์

ถูกسابให้ම්เสรีภาพ เสรีภาพจึงเป็นแก่น และสาระของความป็นมนุษย์ มนุษย์จึงปฏิเสธไม่ได้ว่าตัวมนุษย์เองไม่มีเสรีภาพในทุกๆ สถานการณ์ แท้ที่จริงแล้วตัวเขาเองเป็นผู้มีเสรีภาพอย่างสมบูรณ์ สำหรับพระพุทธศาสนาแล้วเสรีภาพคือ ความปลอดจากเครื่องร้อยรัด การมีอิสระคือไม่มีอะไรมาผูกมัด ดังนั้นเสรีภาพจึงเป็นจุดหมายของพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน และด้วยนัยนี้เป้าหมายสูงสุด คือ การบรรลุพระนิพพาน (ประยงค์ แสนบุราณ, 2559 : 168)

จากข้อพิจารณาดังกล่าวพระพุทธศาสนามีทัศนะว่า เสรีภาพนั้นได้สะท้อนให้เห็นความมีอยู่ของตัวตนที่จะเป็นผู้กำหนดเสรีภาพในการเลือกการกระทำกรรมด้วยเจตนา คือมนุษย์ยังต้องการเลือกทำบางอย่างบนฐานของกุศลหรืออกุศลอยู่ในแง่มุมดังกล่าวนี้ดูจะเข้ากันได้กับเรื่องของการกรรมผ่านมโนกรรมที่พระพุทธองค์ทรงมุ่งถึงมากกว่าดังพุทธภาษิตว่า “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้ามีใจเป็นใหญ่สำเร็จด้วยใจ ถ้าคนมีใจชั่ว ก็จะทำชั่วหรือทำชั่วตามไปด้วย เพราะความชั่วนั้น ทุกข์ย่อมติดตามเขาไป เหมือนล้อหมุนตามรอยเท้าโคที่ลากเกวียนไป ฉะนั้น” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ชุ.ธ. (ไทย) 25/1/23)

โดยการพิจารณาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงสิ่งที่เลือกทำนั้นอยู่ในรูปแบบของการคิดไตร่ตรองด้วยคำว่า “ควร” เนื่องจากมนุษย์มีประสบการณ์บางอย่างที่มีมาแต่อดีตได้ทำให้ารู้ตัวว่าอะไรควรทำหรือไม่ควรทำ ซึ่งเมื่อเราพิจารณาแนวทางการทำบางอย่างว่า ควรหรือไม่ควรทำนั้น ก็ยังเป็นแบบปัจเจกอยู่ดีในเมื่อสังคมมีเงื่อนไขของการตัดสินใจที่ดำเนินตามกฎหมายซึ่งถูกระบุไว้ในฐานะเป็นเงื่อนไขของสังคมเช่นกฎหมาย เป็นต้น ก็ถือว่าเป็นการทำด้วยเจตนาซึ่งจะถูกพิจารณาผ่านการคิดที่สังคมยอมรับร่วมกัน และไม่ใช่เป็นไปในแง่ของปัจเจก (วิทย์ วิศทเวทย์, 2553 : 26) และจากปัญหาดังกล่าวต้นนี้ทำให้พบว่าพระพุทธศาสนาเน้นให้มนุษย์หันกลับเข้าสู่การตระหนักรู้ปัญหา สาเหตุของปัญหา และวิธีแก้ไขปัญหภายในตนเอง โดยกระตุ้นให้มนุษย์ใช้สติสัมปชัญญะอยู่เสมอ เพื่อมิให้ประมาทในการดำเนินชีวิต และด้วยเหตุนี้พระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาที่เปิดกว้าง แม้ในปรัชญาของชาร์ตร์เองจะไม่มีขอบเขตที่เป็นหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนแต่มุ่งส่งเสริมให้แต่ปัจเจกบุคคลเป็นผู้ใช้เสรีภาพอย่างถูกต้องด้วยการรับผิดชอบต่อการใช้เสรีภาพของตนตามความเหมาะสม ซึ่งสุดท้ายขอบเขตของเสรีภาพก็คือ พื้นฐานของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุขนั่นเอง (พระสำเร็จ ญาณวีโร (สุภาพ), 2552)

ดังนั้น จากปัญหาที่ได้นำเสนอมาแล้วนี้ผู้วิจัยจึงมีความต้องการที่จะทำการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์หลักอรรถิถาณิยมในพระพุทธศาสนา ว่ามีปรากฏอยู่ในหลักคำสอนในลักษณะใด มีเป้าหมายในระดับโลกิยะและโลกุตระอย่างไร และมีกระบวนการพัฒนาเพื่อเข้าถึงสภาวะแห่งอรรถิถาณิยมได้อย่างไรรวมถึงการเปรียบกับแนวคิดอรรถิถาณิยมของ ฌอง-ปอล ซาร์ตร์ ในแง่มุมต่างๆ เช่น ความหมาย ความสำคัญ และเป้าหมายที่แท้จริง ว่าทั้งสองแนวคิดนี้จะมีเหมือนและสอดคล้องกันอย่างไร งานวิจัยนี้เมื่อเสร็จสมบูรณ์แล้วจะให้คำตอบกับปัญหาดังกล่าวมาแล้วข้างต้น และงานวิจัยนี้จะเป็นสารสนเทศสำหรับผู้สนใจเกี่ยวกับปรัชญาอรรถิถาณิยมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักคำสอนอัตถิภาวนิยมในพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาทฤษฎีอัตถิภาวนิยม
3. เพื่อวิเคราะห์หลักอัตถิภาวนิยมในพระพุทธศาสนา

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ขั้นรวบรวมข้อมูล มีดังนี้ 1) การรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 และ Jean-Paul Sartre, Existentialism is a Humanism, translated by Carol Macomber, (London: Yale University โดยมุ่งศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดปรัชญาอัตถิภาวนิยม และหลักอัตถิภาวนิยมในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถา 2) การรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ เอกสาร ตำรา บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมุ่งวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวกับแนวคิดปรัชญาอัตถิภาวนิยม และหลักอัตถิภาวนิยมในพระพุทธศาสนา โดยอาศัยแหล่งข้อมูลดังต่อไปนี้ หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยอำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยขอนแก่น, และหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เป็นต้น

2. ขั้นตรวจสอบข้อมูล/จัดระเบียบข้อมูล หลังจากที่ผู้วิจัยได้ศึกษา และรวบรวมข้อมูลเอกสารเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องอัตถิภาวนิยมแล้ว ผู้วิจัยตรวจสอบเนื้อหาว่าได้คำตอบครบถ้วนตามประเด็นที่ต้องการ และผู้วิจัยได้ตรวจสอบความสอดคล้องของเนื้อหาจากแหล่งข้อมูลในลักษณะ 3 เสา ได้แก่ พระไตรปิฎก เอกสารวิชาการ และงานวิจัย ว่ามีความสอดคล้องกันหรือไม่ และตรวจสอบว่าข้อมูลที่มีอยู่เพียงพอต่อการวิเคราะห์และตอบวัตถุประสงค์ได้หรือไม่ จากนั้นจึงนำมาจัดระเบียบข้อมูล และเรียบเรียงข้อมูลตามโครงสร้างเนื้อหาในสารบัญ

3. ขั้นตอนวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ผ่านมาตรวจสอบความเที่ยงตรงแล้วนำมาศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และตีความข้อมูลที่รวบรวมมาทั้งหมดตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ จัดความสัมพันธ์ของข้อมูลให้เชื่อมโยงกันรอบด้าน วิเคราะห์ข้อมูลโดยนำข้อมูลเอกสารด้วยวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการจำแนก จัดประเภทข้อมูล เปรียบเทียบ การตีความ สังเคราะห์เนื้อหา โดยการวิเคราะห์เนื้อหา และการหาข้อสรุปแบบอุปนัย และการพรรณนาวิเคราะห์ เพื่อตอบวัตถุประสงค์และเสนอองค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

4. ขั้นตอนเรียบเรียงข้อมูล หลังจากวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดแล้ว ผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาเรียบเรียง และจัดหมวดหมู่ของข้อมูล จัดลำดับความสำคัญของประเด็นที่วิจัย โดยจำแนกตามประเด็นหลักและประเด็นรองที่มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยทั้ง 3 ข้อ คือ 1) เพื่อศึกษาหลักคำสอนอัตถิ

ภาวนิยมในพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาทฤษฎีอัตถิภาวนิยม และ 3) เพื่อวิเคราะห์หลักอัตถิภาวนิยมในพระพุทธศาสนา และให้น้ำหนักกับประเด็นหลักมากกว่า จากนั้นจึงเรียบเรียงข้อมูลตามที่กำหนดไว้ในสารบัญ

5. ขั้นตอนสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ เรียบเรียงตามโครงสร้างเนื้อหาและกรอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย จากนั้นจึงลงมือเขียนวิจัยในรูปของประโยคความเรียง นำเสนอข้อมูลในลักษณะการพรรณนาความ เนื้อหาบางส่วนนำเสนอในรูปของตารางข้อมูลประกอบผลการวิจัย และการอธิบายความโดยมุ่งตอบประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และนำเสนอข้อค้นพบสำคัญในการวิจัย รวมทั้งการสร้างชุดความรู้ในการวิจัย และนำข้อมูลทั้งหมดมาสรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะตรวจสอบรูปแบบระเบียบวิธีวิจัยให้ถูกต้องตามรูปแบบที่มหาวิทยาลัยกำหนด และสอบป้องกันต่อไป

ผลการวิจัย

1. การศึกษาหลักอัตถิภาวนิยมในพระพุทธศาสนา สรุปได้ว่า อัตถิภาวนิยมหรือเสรีภาพ เป็นคำที่นำมาใช้เรียกผู้ไม่ยึดมั่นถือมั่นในชั้น 5 และเสรีภาพนี้ไม่ได้เกิดขึ้นมาพร้อมกับการเกิดของมนุษย์เพราะเสรีภาพนี้จะได้ด้วยการฝึกฝน อบรม ขัดเกลาตัวเองด้วยศีลธรรมอย่างเคร่งครัด จนจิตหลุดพ้นจากอวิชชา ตัณหา อุปาทาน จนจิตบรรลุลोकุตตรธรรม เพราะความไม่มีกิเลสครอบงำจิตใจ จึงได้ชื่อว่า จิตมีเสรีภาพที่แท้จริง และความเสรีภาพนี้รับรู้ได้ด้วยตนเองด้วยการปฏิบัติตามหลักคำสอนทางพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง นอกจากนี้พระพุทธเจ้ายังได้เสนอถึงหลักการเพื่อละความชั่ว เพื่อทำความดีให้เกิดขึ้น และเพื่อความบริสุทธิ์จิตหมดแห่งจิตใจ ด้วยการปฏิบัติตามพุทธธรรมให้มีความเสรีในปัจจุบันชาติ และชาติต่อ ๆ ไป จนในที่สุดสามารถหลุดพ้นจากการเกิด ซึ่งพุทธศาสนิกถือว่าเป้าหมายสูงสุด กล่าวคือการเข้าถึงนิพพานนั่นเอง ดังนั้น ในคุศลินิพนธ์เล่มนี้จึงได้จำแนกเป้าหมายของอัตถิภาวนิยมหรือเสรีภาพไว้ 2 ระดับ ดังนี้ 1) ระดับโลกียะ แบ่งเป็น 2 ระดับ คือ (1) ระดับทิฐฐัมมิกัตถะ หลักธรรมที่เป็นไปเพื่อนำพาชีวิตมนุษย์ให้ถึงเสรีภาพในปัจจุบัน (2) สัมปรายิกัตถะ หลักธรรมเป็นเหตุให้บรรลุถึงเสรีภาพในอนาคต 2) ระดับโลกุตตระ เป็นหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่จะนำพามนุษย์ให้บรรลุถึงอิสรภาพที่แท้จริงหรือ ระดับปรมาตถธรรม ด้วยหลักวิปัสสนา คือการหยั่งรู้ถึงปรากฏการณ์ทางจิตที่เกิดขึ้นในใจ ถ้าจิตรู้ก็รู้ว่าจิตวุ่น คือมีกิเลส มีโลภะ โทสะ โมหะ ถ้าจิตว่าง ก็รู้ว่าจิตว่าง นี่คือการศึกษาคือเป็นระบบที่เริ่มจากความเป็นจริงที่อยู่ในจิต แล้วปฏิบัติให้ได้ผลและรู้ได้เฉพาะด้วยตนเอง และมนุษย์สามารถเข้าถึงเสรีภาพอย่างแท้จริงด้วยการศึกษาถึงเรื่องสัจจะสุญญตา หรือ ความว่าง ซึ่งเป็นกระบวนการที่รับรู้ได้ในระดับของปัจเจกบุคคลด้วยการนำหลักสติปัฏฐาน 4 มาเป็นตัวขับเคลื่อนเพื่อบำรุงเสรีภาพที่สูงที่สุด คือ นิพพาน

2. การศึกษาแนวคิด ทฤษฎีปรัชญาอัตถิภาวนิยม สรุปได้ว่า ปรัชญาอัตถิภาวนิยมนี้ไม่ใช่ระบบปรัชญาหรือระบบความคิดโดยตรง แต่เป็นการระบุถึงท่าทีของความคิดที่มีปฏิกิริยาต่อปรัชญาที่เป็นระบบ

นักปรัชญาอรรถิภาวนิยมหลายท่านได้สร้างระบบความคิดขึ้นมาใหม่ และมีหลายท่านไม่ยอมรับว่าตนนับถือลัทธิอรรถิภาวนิยม เพราะแนวคิดดังกล่าวมาแล้วนี้มีความหมายรวมไปถึงการชอบทำอะไรแปลกแหวกแนว เช่น แฟชั่นแหวกแนว ทรงผมแหวกแนว เป็นต้น ในปัจจุบันจึงหมายถึงความคิดที่ได้มาจากการเผชิญหน้า กับความมีอยู่ของตนเอง คือ ยอมรับสภาพของตนในสิ่งแวดล้อมที่เป็นจริง ยอมรับปัญหาอันเกิดจากการมีอยู่ของตนในสิ่งแวดล้อม ที่กำหนดให้ในความเป็นจริง ยอมรับว่า การแก้ปัญหาต้องมีพื้นฐานอยู่บนความเป็นจริงแห่งการมีอยู่ของตนในสิ่งแวดล้อมจริงที่กำหนดให้เราตั้งแต่เกิดจนถึงปัจจุบัน ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอถึงวิธีการเข้าถึงสัจธรรมในปรัชญาอรรถิภาวนิยมด้วยวิธีของปรากฏการณ์ ชาร์ตร์ ได้ใช้วิธีการพรรณนาปรากฏการณ์ทางจิตเพื่อศึกษาตัวเอง ปรัชญาอรรถิภาวนิยมของชาร์ตร์ คือการศึกษาตัวเองและเริ่มศึกษาชีวิตโดยมองถึงปรากฏการณ์ทางจิตหรือมองถึงความจริงที่เกิดขึ้นภายในจิตใจหาได้ใช้วิธีการแบบการเดาหรือเก็งความจริง สัจธรรมสำคัญในปรัชญาอรรถิภาวนิยมของชาร์ตร์ คือการเปิดเผยความสำนึกในลักษณะ 4 อย่าง ดังนี้ 1) ความสำนึกคือสัญญาตา 2) ความสำนึกคือความสำนึกถึงตัวเอง 3) ความสำนึกคืออรรถิภาวนิยมนั้นรู้สัจธรรม และ 4) ความสำนึกคือเสรีภาพ ดังนั้นปรัชญาอรรถิภาวนิยมของชาร์ตร์ สรุปได้ว่า การมีเสรีภาพคือสภาวะของจิตที่มีอิสระ สามารถทำการต่าง ๆ ได้ตามปรารถนา ไม่มีอุปสรรคใด ๆ มาขัดขวางการกระทำของตน โดยถือว่า มนุษย์ถูกسابให้มีความเสรีภาพ และเกิดมาพร้อมกับเสรีภาพ เสรีภาพจึงเป็นแก่นแท้ของชีวิตมนุษย์ เมื่อมนุษย์มีความเสรีภาพ เขาจึงเลือกใช้เสรีภาพของเขาโดยไม่ให้ไปกระทบต่อเสรีภาพของคนอื่น

3. การวิเคราะห์หลักอรรถิภาวนิยมในพระพุทธศาสนา สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนามีคำสอนเรื่องการเข้าถึงเสรีภาพที่มีขั้นตอนมากตามหลักพุทธจริยศาสตร์ทั้ง 3 ระดับ ด้วยการเริ่มต้นด้วยการรักษาศีลเพื่อเตรียมความพร้อม เมื่อรักษาศีลให้บริสุทธิ์แล้ว ศีลก็จะขัดเกลากาย และวาจาให้สะอาด ขั้นตอนต่อมาคือ ฝึกสมาธิ เมื่อฝึกฝนสมาธิ และมีสมาธิแน่วแน่แล้ว จะทำให้บรรลุญาณ และพัฒนาจากฌานที่ 1 จนถึงฌานที่ 4 เมื่อจิตอยู่ในฌานที่ 4 ผู้ฝึกฝนตนต้องประคองจิตให้อยู่ในฌานที่ 4 จนมั่นคงแล้ว ค่อย ๆ ยกจิตขึ้นสู่วิปัสสนาเพื่อพิจารณาสังขารให้เห็นไตรลักษณ์ เมื่อจิตเห็นสังขารในไตรลักษณ์อย่างชัดเจนแจ่มแจ้งแล้ว จิตก็จะคลายจากกิเลสตัณหาหรือที่เรียกว่า สังโยชน์ นั้นทีละข้อ ๆ เมื่อจิตคลายสังโยชน์ทีละข้อ ๆ เสรีภาพก็จะค่อย ๆ เกิดขึ้น และเพิ่มปริมาณมากขึ้นตามจำนวนของสังโยชน์ที่ละได้ เมื่อจิตละสังโยชน์ได้ทั้ง 10 ข้อ จิตนั้นก็จะมีเสรีภาพที่สมบูรณ์ นี่คือ ขั้นตอนการเข้าถึงเสรีภาพในพระพุทธศาสนา และพระพุทธศาสนาได้มีเป้าหมายสูงสุดในการเข้าถึงเสรีภาพที่แท้จริงด้วยกระบวนการของวิปัสสนาที่อาศัยสติปัญญา 4 เป็นเครื่องมือที่สำคัญที่จะนำมนุษย์ไปสู่เสรีภาพอันสูงสุดคือพระนิพพาน ด้วยวิธีการกำหนดรู้ตามฐานทั้งสี่ คือ กาย เวทนา จิต ธรรม แต่ละอย่างๆ ที่มีอยู่ในตัวตนของเรา และพึงกำหนดตามฐานทั้งสี่เหล่านั้นแต่ละอย่างๆ ที่มีอยู่ในกายของผู้อื่น เพราะเมื่อจิตกำหนดรู้ตามเงื่อนไขอย่างบริสุทธิ์ดีแล้ว จะทำให้เข้าถึงไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ด้วยการเทียบเคียงกันสิ่งปรากฏในตนและผู้อื่น จนรู้ประจักษ์ชัดว่า

มีความเป็นไปอย่างเดียวกัน จากการนำหลักสติปัฏฐาน 4 มาเป็นแนวทางปฏิบัตินี้ นอกจากทำให้บุคคลนั้นเข้าถึงเสรีภาพที่แท้จริงแล้ว พระพุทธเจ้ายังตรัสถึงประโยชน์ที่ผู้ปฏิบัติพึงได้ไว้ 5 ประการ ดังนี้ 1) สัตต่าน วิสุทธียา เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย 2) โสกะปริเทวานํ สมตักกมาย เพื่อก้าวล่วงเสียซึ่งความโศกและความรำไร 3) ทุกขโทมนสฺสาณํ อตถกมย เพื่อความอัสตงคตของความทุกข์และโทมนัส 4) ญายสฺส อธิคมย เพื่อบรรลุลหรรณเครื่องรู้ และ 5) นิพพานสฺส สจฺฉิกิริยาย เพื่อทำพระนิพพานให้แจ้ง จึงได้ชื่อว่า เป็นการบรรลุเป้าหมายสูงสุดของเสรีภาพในพระพุทธศาสนา

อภิปรายผลการวิจัย

จากวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์หลักอรรถิภาวนิยมในพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยได้พบประเด็นที่น่าสนใจที่ปรากฏอยู่ในเนื้อหาของงานวิจัย ผู้วิจัยจึงได้นำประเด็นที่น่าสนใจเหล่านั้นมาเพื่อทำการอภิปรายผล โดยมีประเด็นดังต่อไปนี้

1. การเข้าถึงอรรถิภาวนิยมหรือความมีเสรีภาพนั้น เป็นกระบวนการที่เกิดจากการเรียนรู้ภายในของปัจเจกบุคคล (ปัจเจกตั้ง) และสภาวะแห่งเสรีภาพดังกล่าวนี้จะรับรู้ด้วยจิตของปัจเจกบุคคลเท่านั้น (เวทิตัพโพ วิญญูหิ) เพราะสภาวะแห่งเสรีภาพนี้เมื่อเข้าถึงแล้วจะเป็นเรื่องเฉพาะบุคคล จะบอกบุคคลอื่นว่ามีสภาวะเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ไม่ได้เพราะสภาวะนี้จะต้องเข้าถึงได้ด้วยตัวเราเอง ซึ่งสอดคล้องกับพระเมธีธรรมาภรณ์(ประยูร ธมฺมจิตฺโต) 2536 : 7) ที่ได้กล่าวไว้ในหนังสือ เปรียบเทียบพุทธศาสนากับชาร์ตร สรุปความได้ว่า พุทธศาสนามีวิธีการที่เป็นของตนเองอย่างหนึ่งเรียกว่า เป็นแบบวิปัสสนา คือ หยิ่งมองถึงปรากฏการณ์ทางจิตที่เกิดขึ้นในใจ ถ้าจิตวุ่นก็รู้ว่จิตวุ่น คือมีกิเลส มีโลภะ โทสะ โมหะ ถ้าจิตว่าง ก็รู้ว่จิตว่าง นี่คือวิธีการศึกษาที่เป็นระบบที่เริ่มจากความเป็นจริงที่อยู่ใจิต แล้วปฏิบัติให้ได้ผล ให้เห็นจริงเป็นสันติภูมิจิโก (เห็นด้วยตนเอง) ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ (รู้เฉพาะด้วยตนเอง) อาศัยประสบการณ์ของการปฏิบัติเป็นการมองจากด้านในที่เป็นวิธีการศึกษาที่เน้นให้เรามองถึงสภาพของจิต ปรากฏการณ์ทางจิต และมองดูว่าชีวิตนั้นมีทุกข์อย่างไร แท้ที่จริงวิธี การนี้มีชื่อทางพุทธศาสนา เรียกว่า วิปัสสนา หรือ Insight มอง ปรากฏการณ์ทางจิตที่เกิดขึ้น ดูความรู้สึกที่เกิดขึ้นทางจิตนี้เป็นการเริ่ม จากความเป็นจริงที่อยู่ใจิต ไม่ใช่คิดคืบไปจากสมมุติฐานที่ไม่มีอยู่จริง

2. วิธีการเข้าถึงสภาวะแห่งเสรีภาพของพระพุทธศาสนามีกระบวนการที่ต้องผ่านวิธีฝึกปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงเสรีภาพที่ปราศจากเครื่องร้อยรัดหรือกิเลสต่างๆ ไม่ใช่เกิดจากกระบวนการที่มีปฏิกริยาที่มีความรู้สึกต่อต้านรูปแบบบางอย่างที่ทำให้เกิดความรู้สึกขัดเคืองไม่พอใจด้วยอำนาจจากข้อบังคับหรือกฎเกณฑ์ทางสังคมและกฎบัญญัติทางศาสนา เมื่อจะต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบดังกล่าวไม่ได้จึงอ้างว่ตนมีเสรีภาพโดยชอบธรรมเพราะเสรีภาพในตนเองได้มาจากพระเจ้าให้มา เมื่อพิจารณาอย่างรอบครอบจะพบว่า นักอรรถิภาวนิยม เป็นผู้ไม่ยอมอนุวัตน์ตนให้อยู่ใกฎกติกาของสังคมหรือสิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับ

ประยงค์ แสนบุราณ, 2559 : 153) ที่ได้กล่าวไว้ในหนังสือ พระพุทธศาสนากับนานาชาติและปรัชญาศึกษาแนวเปรียบเทียบ สรุปได้ว่า เสรีภาพในพระพุทธศาสนากับของชาลส์ตรัแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง แม้จะใช้คำพูดอย่างเดียวกัน แต่ความหมายของคำพูดนั้นอยู่คนละระดับ เสรีภาพของชาลส์ตรั เป็นเสรีภาพระดับโลกียะ เป็นการให้เสรีภาพของชาวโลก เป็นเสรีภาพปะปนคลุกเคล้าอยู่กับอวิชชา ตัณหา อุปาทาน ผลของการใช้เสรีภาพมีสุขบ้างเมื่อสมหวัง และมีทุกข์บ้างเมื่อไม่สมหวัง แม้จะสุขหรือทุกข์ก็สุขหรือทุกข์เพราะอวิชชา ตัณหา อุปาทาน เป็นสภาวะของชาวโลกแท้ๆ ส่วน เสรีภาพในคำสอนของพระพุทธศาสนา ไม่ใช่เสรีภาพที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับการเกิดของคน แต่เป็นเสรีภาพที่เกิดขึ้นจากการฝึกฝน อบรม ขัดเกลาตัวเองด้วยศีลและธรรมอย่างเคร่งครัด จนจิตหลุดพ้นจากอวิชชา ตัณหา อุปาทาน เมื่อเสรีภาพเกิดขึ้นแล้ว จิตหลุดพ้นจากภาวะของชาวโลกหรือที่เรียกว่า “จิตอยู่เหนือโลก” เป็นโลกุตตรภาวะ สุขหรือทุกข์ซึ่งเป็นโลกธรรม จึงไม่สามารถทำให้ท่านเสพเสวยได้ ท่านพ้นจากสุขหรือทุกข์เหล่านี้ เพราะไม่มีกิเลส คือ อวิชชา ตัณหา อุปาทาน ครอบงำจิต จิตเป็นอิสระ จิตมีเสรีภาพอย่างสมบูรณ์ เสรีภาพอย่างนี้แหละ คือ เสรีภาพที่แท้จริง และไม่ใช่เสรีภาพที่ทุกคนจะมีได้ แต่ไม่ใช่เสรีภาพที่ทุกคนจะสร้างขึ้นให้แกตนเองไม่ได้ เพียงแต่ผู้สร้างต้องมีความเพียรพยายามอย่างจริงจัง โดยปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาให้บริบูรณ์ก็จะพบเสรีภาพนั้น

3. กระบวนการการเข้าถึงเสรีภาพของชาลส์ตรัและพระพุทธศาสนามีความแตกต่างกัน ทั้งกระบวนการเข้าถึง และสภาวะของที่เป็นเสรีภาพที่แท้จริง ในมิติของชาลส์ตรัยังนับไม่ได้กับเสรีภาพของพระพุทธศาสนาในระดับโลกียะที่ต้องผ่านกระบวนการฝึกจิตเพื่อการก้าวผ่านกิเลสอย่างมากมายและรักษาคุณภาพของจิตให้คงอยู่ในสภาวะที่กิเลสอย่างต่ำ ซึ่งอาจเรียกว่าเป็นการเข้าถึงสภาวะเสรีภาพอย่างต่ำ เพราะสภาวะจิตนี้อาจกลับไปสู่สภาวะที่ไร้เสรีภาพอีกได้ ซึ่งสอดคล้องกับ (ประยงค์ แสนบุราณ, 2559 : 145) ที่ได้กล่าวไว้ในหนังสือ พระพุทธศาสนากับนานาชาติและปรัชญาศึกษาแนวเปรียบเทียบ สรุปได้ว่าพระพุทธศาสนามีคำสอนเรื่อง การเข้าถึงเสรีภาพค่อนข้างมีขั้นตอนมาก เริ่มต้นจากการรักษาศีลเพื่อเตรียมความพร้อม เมื่อรักษาศีลให้บริสุทธิ์ที่แล้ว ศีลก็จะขัดเกลากายและวาจาให้สะอาด ขั้นตอนต่อมาก็คือฝึกสมาธิ เมื่อฝึกฝนสมาธิและมีสมาธิแน่วแน่แล้ว นี่คือ ตัวฐาน และพัฒนาจากฐานที่ 1 จนถึงฐานที่ 4 เมื่อจิตอยู่ในฐานที่ 4 ผู้ฝึกฝนต้องประคองจิตให้อยู่ในฐานที่ 4 จนมั่นคงแล้ว ค่อย ๆ ยกจิตขึ้นพิจารณาสังขารให้เห็นไตรลักษณ์ เมื่อจิตเห็นสังขารในไตรลักษณ์อย่างแจ่มแจ้งแล้ว จิตก็จะคลายจากกิเลสตัณหาที่เรียกว่า สังโยชน์นั้นทีละข้อๆ เมื่อจิตคลายสังโยชน์ทีละข้อๆ เสรีภาพก็จะค่อยๆ เกิดขึ้น และเพิ่มปริมาณมากขึ้นตามจำนวนของสังโยชน์ที่ละได้ เมื่อจิตละสังโยชน์ได้ทั้ง 10 ข้อ จิตนั้นก็จะมีเสรีภาพที่สมบูรณ์นี้คือ ขั้นตอนการเข้าถึงเสรีภาพในพระพุทธศาสนา ส่วนการเข้าถึงเสรีภาพตามทัศนะ ของชาลส์ตรันั้นไม่มีขั้นตอนอะไรเลย เพราะชาลส์ตรัมีความคิดว่า “มนุษย์ถูกสาปให้ไม่มีเสรีภาพ” เขาเกิดมาพร้อมกับเสรีภาพ เสรีภาพจึงเป็นแก่นของชีวิตมนุษย์ เมื่อมนุษย์มีเสรีภาพแล้ว เขาจึงเลือกใช้เสรีภาพของเขาโดยไม่ให้ไปกระทบกระเทือนเสรีภาพของคนอื่น ดังนั้น ขั้นตอนการเข้าถึงเสรีภาพของชาลส์ตรัจึงไม่มี และซึ่งสอดคล้องกับ

(พระมหาหยกยุทธ กนตาโก (เสริมจันทร์), 2562) ได้ทำวิจัยเรื่อง วิเคราะห์หัตถัตถิภาวนิยามในพุทธปรัชญาเถรวาท พบว่า แนวคิดในพุทธปรัชญาเป็นหัตถัตถิภาวนิยาม เพราะให้ความสำคัญในความเป็นมนุษย์ที่มีใช้เพียงแค่มีชีวิตอยู่ แต่ให้ดำรงอยู่อย่างมีสติรู้เท่าทันปรากฏการณ์จึงเชื่อว่าดำรงอยู่อย่างมีคุณค่าจากการศึกษาวิจัยยังพบว่า พุทธปรัชญาเถรวาทไม่เพียงแต่ให้ความสำคัญกับคุณค่าของการดำรงอยู่เท่านั้น แต่ยังแนะนำให้คนเราไม่ให้ยึดมั่นถือมั่นตัวตน เพราะว่า เพียงการดำรงอยู่ไม่ใช่เป้าหมายที่แท้จริง เป้าหมายที่แท้จริงคือพระนิพพาน

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการทำวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวกับการเปรียบเทียบแนวคิดเสรีภาพของพุทธปรัชญากับแนวคิดเสรีภาพของสำนักปรัชญาอินเดีย
2. ควรมีการทำวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวกับกระบวนการเข้าถึงหัตถัตถิภาวนิยามเชิงพุทธ
3. ควรมีการทำวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์หลักหัตถัตถิภาวนิยามของพุทธปรัชญากับของอัลแบร์ กามูส์ และการศึกษาวิเคราะห์ความไร้สาระของชีวิตมนุษย์ในปรัชญาของอัลแบร์ กามูส์ ในมุมมองของพุทธปรัชญา

องค์ความรู้ใหม่

1. ความมีเสรีภาพที่แท้จริงในพระพุทธศาสนาเป็นสิทธิที่ผู้ปฏิบัติทุกเพศวัยสามารถเข้าถึงได้ และบรรลุได้อย่างเท่าเทียมกัน
2. การเข้าถึงเสรีภาพของพระพุทธศาสนาในระดับโลกียภาวะผู้ปฏิบัติสามารถเข้าถึงด้วยวิธีปฏิบัติตามหลักสมถกรรมฐานด้วยกระบวนการฝึกจิตให้มีสมาธิจนได้ฌานในระดับต่าง ๆ
3. การเข้าถึงเสรีภาพของพระพุทธศาสนาในระดับโลกุตตรภาวะ ผู้ปฏิบัติจะเข้าถึงได้ด้วยกระบวนการของวิปัสสนากรรมฐาน ด้วยการยกจิตที่เกิดสมาธิจนได้ฌานขึ้นสู่วิปัสสนามิปัญญาไตร่ตรองในกฎไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา
4. สติปัฏฐาน 4 คือ กายานุปัสสนา เวทนานุปัสสนา จิตตานุปัสสนา และธัมมานุปัสสนา เป็นวิธีการที่สำคัญที่ถูกนำมาเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนผู้ปฏิบัติให้เข้าถึงเสรีภาพที่แท้จริงในพระพุทธศาสนา
5. เสรีภาพหรือหัตถัตถิภาวนิยามในพระพุทธศาสนาเมื่อละกิเลสได้แก่โลภะ โทสะ และโมหะ ออกจากจิตได้แล้ว จะเป็นเครื่องมือสร้างสันติสุขในระดับปัจเจกบุคคล และสังคม

เอกสารอ้างอิง

- กীরติ บุญเจือ. (2522). ปรัชญาลัทธิอัตถิภาวนิยม. ไทยพัฒนาพานิช. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- น.ชญาณุตม์. (2523). อีสรภาพ : รวมทัศนะทางปรัชญาของ นักคิด นักเขียน และนักปฏิบัติ.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดวงกมล.
- ประยงค์ แส่นบุราณ. (2559). พระพุทธศาสนากับนานาลัทธิและปรัชญาศึกษาแนวเปรียบเทียบ.
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2551). เปรียบเทียบแนวคิดพุทธทาสกับชาร์ต. (พิมพ์ครั้งที่ 6).
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ.
- พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2536). เปรียบเทียบพุทธทาสกับชาร์ต. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์สยาม.
- พระมหาสมุทร กนฺตาโก (เสริมจันทร์). (2562). วิเคราะห์อัตถิภาวนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท. ใน
ดัชนีนิพนธ์พุทธศาสตร์ดัชนีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย
- พระสำเร็จ ญาณวีโร (สุภาพ). (2552). ศึกษาวิเคราะห์ขอบเขตของเสรีภาพในพุทธปรัชญาเถรวาทและ
ปรัชญาของมอง-ปอล ชาร์ต. ใน วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต (สาขาวิชาปรัชญา),
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย.
- วิทย์ วิศทเวทย์. (2553). ปรัชญาธรรม : พุทธปรัชญา. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.